

## МИРНО РЕШАВАЊЕ МЕЂУНАРОДНИХ СПОРОВА И НЕСВРСТАНОСТ

Несврстаност као нова појава у међународним односима, настаје као отпор биполаризацији у равнотежи снага, до које је дошло после другог светског рата први пут у историји. Упоредо са деобом света на два сукобљена блока, распламсава се хладни рат који је претио могућношћу прерастања у оружани сукоб светских размера. Та опасност по светски мир, наводи један број земаља, чији интереси нису били везани за политику која је довела до биполаризације и хладног рата, да се супротставе тоталној подели света на две супротне стране.

Хладни рат, блоковске поделе и угрожавање мира, били су нарочито у супротности са интересима земаља у развоју и нових држава које ступају у међународне односе након деколонизације. Тако се почетна опредељења појединих земаља против блоковске поделе света, педесетих година повезују у покрет несврставања. Од тог времена, тај покрет нараста у светски фактор великог значаја, јер у њему велики број земаља види могућност реализације својих интереса путем учвршћења међународног мира у којем би била остварена безбедност, интегритет и суверена једнакост свих земаља света без обзира на политичку моћ коју свака од њих поседује.

Хладни рат и опасност по мир у свету, консолидовали су редове несврстаних земаља, тако да је током следсћих двадесет година забележен, мање више, стални успон покрета, како у организационом смислу, тако и деловању на кључне проблеме међународних односа и мира у свету. Допринос покрета у процесу деколонизације, јачању Уједињених нација, превладавању хладног рата и развоју детанта, смиривању низа жаришта сукоба у свету, несумњиво је велики, те је покрет постао незаобилазан актер у светским односима.

Последњих година међутим долази до извесних знакова ревитализације хладног рата, до заостравања сукоба између два блока, што након једног периода детанта, поново суочава свет са опасношћу по одржавање светског мира. С друге стране, ово заостравање између два блока и наговештај враћања хладног рата, не изазива истовремено повећавање консолидације унутар покрета несврстаних (како се то иначе десило у време хладног рата педесетих и шездесетих година), већ је пратило поларизацијом између самих несврстаних земаља, било приближа-

вањем неких од њих једном од два блока, било појавом озбиљних спорова па и оружаних сукоба међу несврстаним земљама.

Који је узрок томе? Питање је сувише сложено да би се на њега могло одговорити у једном чланку. Неопходна је научна анализа да би се пришло проналажењу путева за отклањање тих узрока.

У периоду од 1977. године до 1981. године, забележено је шест оружаних сукоба између несврстаних земаља: Сомалија—Етиопија, Јужни Јемен—Северни Јемен, Египат—Либија, Танзанија—Уганда, Иран—Ирак и Мароко—Мауританија.

С обзиром да се несврстаност дефинише као покрет који настаје у отпору политици силе у међународним односима, намеће се потреба објашњења ових појава које су као савремена пракса, у супротности с теоријским дефинисањем.

Сваки покушај научног објашњења ових нежељених појава наилази на велике тешкоће због њихове недовољне уобличености, јер су то нове појаве које су у самом току својег развоја. Због тога су многи чиниоци који их одређују, или који би могли да упуте на откривање одређених веза унутар њих, скривени. Упркос томе, могуће је издвојити неке правилности које се запажају у овим сукобима, које би могле да послуже за почетак научне анализе.

Сви чиниоци који би се могли довести у узрочну везу са сукобима између несврстаних земаља, могли би се рашчланити у две основне групе: чиниоци који произилазе из историјских и савремених односа несврстаних земаља и чиниоци који делују из спољне средине (равнотежа снага, идеолошки и политички притисци сила итд.)

Деколонизацијом је створен велики број садашњих несврстаних земаља у границама које су повукле велике силе у ери империјалистичке колонизације. Ослобођењем од колонијалне власти, ове земље улазе у односе међузависности са суседним земљама (или земљама региона) на основама које су империјалистички интереси утврдили, а не према историјски ствараним везама између народа тих земаља. Империјалистичко разграничење није извршено уз поштовање етничких, саобраћајних, географских и економских интереса народа тих земаља, већ је учињено у складу са интересима и моћи бивших колонизатора. Тамо где су ти интереси у највећој опречности са интересима нових држава, тамо су избијали, и вероватно ће и даље избијати, сукоби између њих. Могуће је очекивати да ће сукоби бити чешћи, с обзиром да процес консолидације националних држава дуже траје и због тога што се интереси у новој међузависности не могу брзо искристалисати. У првој фази живота нових држава, одмах после деколонизације, национални интереси још нису били издиференцирани јер у већини случајева ти интереси одржавају континуитет из колонијалног периода. Основни циљ нових држава је био да се ослободе колонијалне зависности и, у прво време после деколонизације, да се економски осамостале, од својих бивших метропола. С процесом еманципације од метропола, упоредо се умножавају међусобне везе нових држава и тада избијају на површину интереси из међузависности који постоје међу њима самима. Економска конкуренција на светском тржишту, различите могућности неких од њих, доводе рецимо, у Африци до сукобљавања између земаља које нуде исту врсту

производа (боксит: Гана, Заир и Гвинеја; какао: Гана, Камерун, Обала Слоноваче). Ова конкуренција отежава интеграционе процесе у Африци, јер свака од ових земаља тежи да задржи своје предности за себе. Не упуштајући се у дубље разматрање ових препрека за успостављање хармоничних односа у Африци, потребно је посебно истаћи етничка питања као вероватно најзначајнији узрок сукобљавања међу овим државама. Империјалистичко разграничење није водило рачуна о томе да многе од тих граница деле на два или више делова јединствене етничке групе (племена и народе). То је оставило у наслеђе младим афричким државама тешке проблеме везане за питања етничких мањина. Крвави грађански рат у Нигерији од 1967 до 1970, у Заиру и другде, само су индикатори могућих сукоба и у будућности око ових питања. Интересантан је случај покрета за ослобођење Тогоа, коме је циљ да успостави државу у оквирима бивше немачке колоније Того и тиме превазиђе садашње границе створене после првог светског рата, када је немачки Того подељен између Велике Британије и Француске. 1957. године британски део је припојен Гани а Француски је стекао независност 1960. године као држава — Того.

Мањинска и гранична питања су значајна за односе држава и у Азији, где такође изазивају напетости и сукобе (Индија — Пакистан, Индија — Кина и др.) Најновији сукоб између Ирана и Ирака који је избио у јесен 1980. године управо је избио из оба ова разлога. Међутим, мада су непосредни узроци овога сукоба створени у времену империјалистичке колонизације у XIX веку, не могу се занемарити дубљи историјски корени непријатељства између две државе, корени који досежу до XV века у време сукобљавања Персије и Турске. Вишевековне напетости и сукоби потпирују и неке ирационалне садржаје свести (мржњу, на пример) које у националистичкој и шовинистичкој верзији добијају у интензитету агресивности и непријатељства. Историјска традиција у овом смислу није без значаја ни за сукобе у Југоисточној Азији, а нарочито Кине и Вијетнама и Вијетнама и Кампучије.

Утицај спољне средине, констелације силе и деловање сила на овим просторима, самостално доприноси, а и уз коришћење аутохтоних узрока сукобљавања, споровима и сукобима између несврстаних земаља. Велике силе, заинтересоване за обе просторе, користе све наслеђене противуречности између ових држава да би уз своје додатно деловање поспешиле избијање сукоба у којима се онда оне појављују као „добротвори”, снабдевајући их оружјем, саветницима, па и сопственом оружаним силом.

Бивше колонијалне метрополе, а нарочито Француска и Велика Британија поспешују економско сукобљавање путем давања привилегија неким од њих у оквиру Комонвелта или на француском тржишту земаља бивших француских колонија. Исто тако, често је коришћење етничких несугласица међу афричким земљама, да би се нека држава привукла на своју страну у неком конкретном, већ постојећем сукобу. Тако је дошло до сукоба због сепаратизма Катанге у Конгу 1960. године (данапњи Заир), иза којег су стајали интереси западних сила у вези с изворима нуклеарних сировина у Катанги. Оне су подржавале сепаратизам Катанге, што је дуги низ година било праћено крвавим обрачунима у овој земљи. Подршка етничким претензијама Заира у односу на гра-

ничне територије Анголе, послужила је западним силама као пут за вршење притиска на Анголу у циљу рушења режима који западним силама не одговара.

Сукоб на рогу Африке између Сомалије и Етиопије, могао би да се уврсти у сукобе око преструктурирања равнотеже снага. Наиме, због изузетног стратегијског значаја Индијског океана, Рог Африке игра значајну улогу као приморска фасада преко које се могу контролисати значајни путеви који иду Индијским океаном, а нарочито путеви превоза нафте. Ту је дошло до рата између Сомалије и Етиопије због граничних проблема везаних и за етничка питања. Када је Сомалија извршила агресију на Етиопију, ова је затражила помоћ у оружју од СССР и Кубе и добила је, мада је пре тога СССР помагао оружјем Сомалију, са којом је био у пријатељским односима. Чим је СССР почео да помаже Етиопију западне силе су пожуриле да исту помоћ пруже Сомалији и последице су јасне...

Познато је да су гранична питања и проблеми националних мањина и у европским условима вековима били камен спотицања у развоју односа, и као такви, били узроци многих сукоба између европских држава. Такође, и у Европи, није изостајало уплитање великих сила у игру равнотеже снага. Та питања ни данас нису потпуно скинута са дневног реда европских односа, упркос развоја правила међународног права која та питања регулишу. С обзиром да су многе нове државе још у процесу формирања нација, мањинска и гранична питања још нису политички и правно усклађена, бар на нивоу европског међународноправног консенсуса. С обзиром да савремено међународноправно регулисање мањинских проблема улази у општа права човека, то би могло допринети да државне границе постану мостови између народа, уколико би се та права поштовала.

Дубоко свесне универзалне међузависности савремене међународне заједнице, несврстане земље су бројним споразумима у оквирима несврстаног покрета и унутар својих регионалних организација, преузеле одредбе о забрани силе за решавање граничних проблема међу њима. Тиме су оне потврдиле своју опредељеност за поштовање савременог међународног права, чиме би се могле избећи катарзе кроз које су пролазиле европске државе у времену у којем још нису постојала међународноправна правила која би помагала државама да нађу мирољубива решења за своје спорове.

С обзиром да досадашњи сукоби не значе да нису могући нови сукоби између несврстаних земаља, неопходно је да све прогресивне снаге савремене међународне заједнице и несврстани покрет, уложе напоре у изналажењу решења у циљу превентивног деловања, како би се мирним путем решавали спорови пре него што се они претворе у оружане сукобе. Инсистирање на изворним принципима несврстаности и ангажовање свих прогресивних снага, може допринети превазилажењу стихијских процеса уз деловање политике силе у међународним односима.

У разматрању овога питања, треба имати у виду да је савремени систем међународног права у највећој мери настао онако како се тај процес развијао у кругу „европске“ међународне заједнице. Остали део света свесно и вољно у томе није учествовао у истој мери. Ово важи чак и за правни систем створен у оквиру Уједињених нација, а нарочито

чито, саме Повеље УН. Нове државе, ступањем у међународну заједницу као њени равноправни субјекти, прихватају до тада створено међународно право са жељом да превазиђу тешкоће кроз које је свет до тада прошао. Сем неких протестних понашања, нове земље прихватају међународноправни систем, уносе га у своја законодавства, своје регионалне организације, и раде са жељом да допринесу његовом даљем прогресивном развоју.

Савремена универзална међузависност намеће потребу поштовања стандарда међународног права. Међутим, међузависност ствара и односе који воде споровима и сукобима. Поготову, ако је међузависност између суседних нових држава створена у епохи колонијализма према интересима великих сила, а не према историјски створеној међузависности народа тих земаља. Због тога је могуће сматрати да многе норме међународног права, створене историјском еволуцијом друкчијом од оне којом су створене нове државе, немају и не могу да имају исти значај за све субјекте међународног права. Свака правна норма мора да буде на неки начин одраз животних односа. Уколико она то није, или је мање него што би то требало да буде, њена ефикасност у усмеравању друштвене праксе биће мања. Због тога би можда требало усмерити напоре унутар покрета несврстаности на изградњу правних инструмената који би у својој суштини садржали принципе мирољубиве коегзистенције онако како су кодификовани у Генералној скупштини Уједињених нација 1970. доношењем Декларације о принципима међународног права о пријатељским односима и сарадњи између држава у складу с Повељом УН (Рез. 2625/XXV). Доношењу ове декларације веома су много допринеле несврстане земље, те се може сматрати да су ови принципи управо део међународног права, у чијем су стварању ове земље непосредно учествовале. Истовремено, мора се истаћи да су несврстане земље на својим конференцијама од Београда до Хаване израђивале и проширивале круг принципа мирољубивих односа између држава, тако да се може сматрати да постоји низ правила утврђених консенсусом, која представљају довољно снажан основ за мирољубиво решавање спорова између несврстаних земаља.

Међутим, чињеница је да покрет несврстаности није предузимао колективне акције ради решавања спорова који би настајали између несврстаних земаља. То не значи да се покрет није бавио проблемом мирног решења спорова, већ само то, да до последњих неколико година није било довољно разлога да се организованије приступи том problemu, јер су односи између несврстаних земаља били лишени озбиљнијих спорова и сукоба. Лош је на Каирској конференцији шефова држава и влада несврстаних земаља 1964 године ово питање било нагвештено, да би на IV Конференцији у Алжиру била изражена потреба да се спорови између несврстаних земаља морају решавати мирним путем на основама Повеље УН и принципа несврстаности. Министарска конференција Координационог бироа у Хавани 1974. године, покренула је експлицитно ово питање, да би на Министарској конференцији у Београду 1978. године био учињен снажан корак напред у потврђивању значаја принципа несврстаности у односима између несврстаних земаља. Са ове конференције упућен је апел владама несврстаних земаља које се налазе у сукобу, да нађу начина да се спорови решавају мирним путем во-

дећи рачуна о јединству и интересима покрета као целине. На овој Конференцији је констатована могућност да несврстане земље могу у билатералном контакту са странама у спору да помогну његовом решавању кроз форме добрих услуга или пак ангажовањем механизма УН за мирно решавање спорова. Подвучена је такође потреба да се превентивно делује како би се спречило избијање сукоба. Истакнута је могућност да се унутар покрета несврстаности образују за сваки конкретан случај *ad hoc* групе које би припомogle решавању спорова путем посредовања или на неки други начин. На конференцији шефова држава и влада у Хивани 1979. године, настављена је активност у правцу изграђивања метода за мирно решавање спорова између несврстаних земаља. Делегација Шри Ланке поднела је предлог за стварање једне комисије за решавање граничних спорова која би, углавном, деловала превентивно, а на бази сагласности страна у спору. Министарска конференција у Њу Делхију 1981. године наставља еволуцију у процесу решавања проблема у вези са споровима и сукобима између несврстаних земаља који озбиљно угрожавају акциону способност и јединство покрета несврстаности. Том приликом је препоручено да се на конференцији шефова држава и влада у Багдаду 1982. године, размотри питање у целини и учине кораци у правцу решавања овог, за овај тренутак, значајног питања које се намеће покрету. На конференцији у Њу Делхију посебна пажња је била посвећена сукобу између Ирана и Ирака, за који спор је био већ установљен Комитет добре воље по одлуци Координационог бироа несврстаних земаља у Њујорку. На конференцији у Њу Делхију дефинисани су принципи на којима тај спор треба да се реши, те су замољени министри иностраних послова Индије, Кубе, Замбије и ПЈО да „уложе све могуће напоре како би се допринело остварењу поменутих принципа”.

У току досадашњег развоја покрета несврстаних земаља, избегавана је институционализација покрета па и институционализација мирног решавања спорова. Такође се да лако запазити опрезност и уздржаност у стварању општеобавезујућих норми и механизма унутар покрета. Та уздржаност је оправдана, јер покрет не може и не сме да прерасте у неку врсту новог блока. Међутим, у садашњем тренутку, с обзиром на измењене околности, како у међународној средини (оживљавање хладног рата) тако и у односима несврстаних земаља, неопходно је предузети нове мере које би се прилагодиле савременом стању ствари. У том смислу, по мом мишљењу, изгледа неопходно организационо артикулисање принципа, метода и механизма за мирно решавање спорова међу несврстаним земаљама.

До сада утврђени принципи на овом пољу у постојећем међународном праву, пружају сигурно довољно места да се њиховом применом задовољни потреба за утврђивањем правног основа за мирно решавање спорова. Међутим, не би се могло сматрати новим обавезивањем несврстаних земаља, уколико би се ти постојећи правни принципи, експлицитно изразили још једном у документима покрета несврстаности.

Методи за мирно решавање спорова су изграђени, али механизми за њихову примену очигледно не функционишу онако како је нормативно то предвиђено. Могао би се покрет несврстаности задовољити и постојећим механизмом Уједињених нација, или регионалних организација (Организација афричког јединства, на пример), али треба имати у виду

чињеницу да до сада ти механизми нису учинили довољно да се избегну сукоби као метод решавања спорова. Посебно, тешко је замислити могућност превентивног деловања како би се спречило избијање сукоба тамо где су се појавили спорови. Исто тако, не треба заборавити на чињеницу да унутар Уједињених нација, а нарочито у Савету безбедности, деловање великих сила не може бити избегнуто ни при решавању међународних спорова, поготову ако спор прерасте у сукоб и ако иза тог сукоба стоје интереси великих сила или блокова. Тада су често ти интереси и створили стање сукоба, те се не може очекивати да они буду савладани и сукоб буде решен мирним путем у механизму у којем велике силе имају право вета. Сигурно је да се овоме ставу може приговорити да се тешко може наћи нека ситуација у свету у којој велике силе немају своје посебне интересе. Чињеница је, међутим, да би у једном механизму за мирно решавање међународних спорова између несврстаних земаља унутар самог покрета несврстаности, ти интереси били мање изражени, а још мање би могли бити наметнути као одређујући за решавање датог спора. Развијање механизма за мирно решавање спорова унутар покрета несврстаности, заснованог на бази добровољности (без правне обавезе подвргавања том механизму), могло би допринети томе да се несврстане земље са више поверења и уз осећање моралне обавезе обраћају томе свом систему за решавање спорова уз оправдано очекивање да ће у њему бити решен уз много мање уплитање интереса, који постоје ван несврстаног покрета у савременој међународној средини. Посебно, овим путем би се могло спречити уплитање великих сила са својим интересима, који су често остварљиви тек ако до сукоба дође.

## SUMMARY

### PEACEFUL SOLUTION TO INTERNATIONAL DISPUTES AND NON-ALIGNMENT

The author begins his discussion by stating that certain revitalisation of the cold war does not simultaneously lead to the consolidation of forces within the non-alignment movement (which otherwise did happen during the cold-war period of the 50-ties and the 60-ties), but is followed by a polarisation of the non-aligned states themselves. Factors causing disputes between non-aligned states may be divided into two groups: 1) those factors deriving from historical and current relations between the non-aligned states, and 2) those having impact on these relations from the outside (balance of power in the world, ideological and political pressure of the big powers etc.).

The author states that it would be necessary, with a view to the solution of disputes between non-aligned states, to concentrate efforts within the non-aligned movement in order to establish legal instruments, which would in their essence, embody principles of active peaceful co-existence. With a view to achieving that, the non-aligned countries have in their congress resolution from Belgrade to Havana improved and expanded the number of principles governing peaceful relations between states.

At the end, the author analyses the attempts to form concepts of collective action for the purpose of finding peaceful solutions to disputes between non-aligned states, especially on the Ministers Conference of the Co-ordination Bureau in Havana in 1974 and the Conference in Belgrade in 1978.

## RÉSUMÉ

### LE REGLEMENT PACIFIQUE DES CONFLITS INTERNATIONAUX ET LE NON-ALIGNEMENT

L'auteur part de la constatation qu'une certaine revivification de la guerre froide, ne provoque en même temps l'augmentation de la consolidation dans le mouvement des non-alignés (comme cela est arrivé à l'époque de la guerre froide dans les années cinquantes et les années soixantes), mais a été suivi par la polarisation entre les pays non-alignés mêmes. Les faits qui sont dans le lien causal avec les conflits des pays non-alignés sont décomposés en deux groupes, ceux qui découlent des rapports historiques et contemporains des pays non-alignés et ceux qui exercent leur action du milieu extérieur (l'équilibre des forces, les pressions idéologiques et politiques des puissances etc.).

Il trouve que, dans le but du règlement des conflits entre les pays non-alignés, il faudrait diriger les efforts au sein du mouvement des non-alignés vers la création des instruments juridiques qui dans leur essence contiendraient les principes de la coexistence active pacifique. Les pays non-alignés ont assumé la tâche dans ce but dans leurs conférences, à partir de la Conférence de Belgrade jusqu'à la Conférence de la Havane, d'élaborer et élargir la sphère des principes des rapports pacifiques entre les Etats. A la fin l'auteur analyse les essais de miner les actions collectives aux fins du règlement des conflits entre les pays non-alignés, surtout à la Conférence ministérielle du Bureau de coordination à la Havane (1974) et à la Conférence ministérielle à Belgrade (1978).